

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzâli, *İhyâ'*, I, 1-4; IV, 302-310, 435-448; a.m.f., *el-Müstasfâ*, Bulak 1324, I, 3-4; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-akşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr.122^{a-b}; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, s. 59-60; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, VI, 54; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 323, 330-334, 340-346; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 180; *Keşfü'z-zunûn*, I, 23-24; Muhibbî, *Hu-lâşatü'l-eşer*, III, 69; Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, I, 2-53; Mustafa Sabri Efendi, *Mevkûfû'l-akl ve'l-ilm*, Beyrut 1401/1981, I, 266-270; Wensinck, *Bar Hebraeus's Book of the Dove*, Leiden 1919, s. XVI vd.; I. Goldziher, *Le dogme et la loi de l'Islam* (trc. Félix Arin), Paris 1920, s. 151; Brockelmann, *GAL*, I, 422; *Suppl.*, I, 748-749; M. Asin Palacios, "Contacts de la spiritualité musulmane et de la spiritualité chrétienne", *L'Islam et l'occident*, Paris 1947, s. 71; M. Bouyges, *Essai de chronologie des oeuvres de al-Ghazali* (ed. M. Allard), Beyrouths 1959, s. 42; Abdurrahman Bedevî, *Mü'ellefâtü'l-Gazzâlî*, Küveyt 1977, s. 98-125; Manzoor-Abdul Waheed Khan, *Islam and the Modern Age*, New Delhi 1982, XIII/3, s. 184-190; Y. M. Nawabi, *A Bibliography of Iran*, Tehran 1984, VI, 727-750; M. T. d'Alverny, "Al-Ghazzali dans l'occident latin", *Un tirait d'union entre l'orient et l'occident: Al-Ghazzali et Ibn Maimoun*, Agadir 1985, s. 131-132; Abdülkerim Sürûş, "Muşkârene beyne'l-mehacceti'l-beyzâ' ve İhyâ'î 'ulûmî'd-dîn", *Mecelle-tü'l-'ulûmî'l-insâniyye li'l-Cumhûriyyeti'l-İslâmiyyeti'l-İrânîyye*, II/1-2, Tahran 1990, s. 13-57; a.m.f., "İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn", *DMBİ*, VII, 136-152; M. Yaşar Kandemir, "İrâkî, Zeynüddin", *DİA*, XIX, 118-119.

MUSTAFA ÇAĞRICI

İKÂ'

(الإقاع)

Türk müzikisinde bir terim.

Sözlükte "yapma, yaptıрма, meydana getirme, oluşturma" anlamlarına gelen kelime, bir müzik terimi olarak batı müziğindeki "ritim" karşılığında kullanılmıştır. Türk müzikisinin nağmeyle (melodi) beraber iki ana unsurunu teşkil eder. Günümüz Türk müzikisi terminolojisinde genellikle **düzüm** yanında az da olsa **tartım** kelimesiyle de ifade edilmektedir. "Zaman içinde uygunluk" olarak özetlenebilen **ikâ'**, "zamanın muntazam nisbetler içinde müddetlere ayrılması" veya "zamanın muntazam nisbetli müddetlerinden düzenlenmiş vuruş takımları" diye tanımlanabilir.

Klasik nazariyat kitaplarının hemen hepsinde ikâ' konusu ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Fârâbî, *Kitâbü'l-İşâ'î'l-ikâ'ât* adlı eserinde ikâ' "nağmelerin belli zaman süreleri içerisinde nakledilmesi", Safiyyüddin Abdülmü'min el-Urmevî *Kitâbü'l-Edvâr*'da ve Abdülkâdir-i Merâgî *Maşkâşidü'l-elhân*'da "aralarında kalıp-

laşmış çeşitli zaman dilimleri bulunan vuruşların toplamı" şeklinde tarif etmişlerdir. Bu durumda ikâ', ölçünün iç bölümlenişle ilgili bir özellik olup bir usulü meydana getiren çeşitli zaman parçalarının birbirine uygun ve düzenli bir tarzda, fakat muhtelif şekillerde bölünmesiyle oluşan tertiplerdir. Bu sebeple bir müzik eserinde usul hiç değiştirilmeden çeşitli ikâ'lar yapılabilir. Meselâ bir ikilik nota kıymetini, olduğu gibi bırakmak veya iki dörtlüğe, yahut bir dörtlük ve iki sekizliğe ayırmak ya da bunun tam aksini yaparak bu bölünmeyi daha pek çok şekillerde oluşturmak mümkündür. Böylece aynı süre içinde çok çeşitli ikâ'lar meydana getirilmiş olacaktır. Eski nazariyat kitaplarında ikâ' konusu anlatılırken kullanılan "devir" kelimesinin günümüzdeki "ölçü"nün karşılığı olduğunu da belirtmek gerekir.

İkân zaman zaman "usul" anlamında kullanılması doğru değildir. Zira ikâ' ve usul birbiriyle ilgili olmakla beraber ayrı ayrı mefhumlardır. Gerek ikâ' gerekse usul zaman yönünden aynı esaslara dayanırsa da aralarında önemli farklar mevcuttur. Usul muhtelif ikâ'ların oluşturduğu, birbirine eşit veya eşit olmayan, fakat mutlaka kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanları ihtiva eden, kalıp halinde tesbit edilmiş ve müzik eseri boyunca aynen tekrar edilen vuruşlar grubudur. Diğer bir ifadeyle usul bir müzik eserinin eşit süreli ve belli vuruşlu bölümleridir. Eserin bütünü eşit sürelerle ayıran bu bölümler, başka bir usule geçki yapılmadığı takdirde o eserin sonuna kadar geçerli olup hiç değişmez. Buradaki "eşit süreli bölüm" ifadesinden usulün yapısı değil eserin bütünü kastedilmektedir. İkân ise eşit süreli olması şart değildir. Eserin her ölçüsünde farklı bir veya daha çok ikâ' oluşabilirdiği gibi bir ölçünün yarısında, tamamında, bir buçuk veya iki ölçüde yahut karışık bir şekilde meydana gelebilir. Ayrıca usul, her zaman bir ölçüde başlayıp bitme özelliğinde ve zorunluluğunda olduğu gibi usulün kuvvetli, yarı kuvvetli ve hafif zamanları daima aynı vuruşlardadır. İkâ'da ise ikân tertip şekline göre bunlar değişebilir. Aralarındaki bu farklılıklara rağmen ikâ' ile usul bir noktada birleşir. Bir eserde melodik yapı o eserin usulünün vuruş kıymetlerini aynen resmediyorsa orada usul aynı zamanda ikâ' durumundadır. Fakat böyle bir durum da nağmeye kısıtlayıcılık ve monotonluk getireceğinden genellikle sadece bir iki ölçü devam edebilir.

İkâ' en güzel şekilleriyle kâr, beste, semâi gibi büyük formların terennüm bölümlerinde takip edilir. Daha çok büyük usullerle ölçülmüş bu tür eserlerin terennümlerinde bestekârlar, usul içerisinde oluşturdukları çeşitli ikâ'larla zarif melodi örgüleri meydana getirmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fârâbî, *Kitâbü'l-İşâ'î'l-ikâ'ât*, Manisa İl Halk Ktp., nr. 1705, vr. 60^a; Safiyyüddin el-Urmevî, *Kitâbü'l-Edvâr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3653/1, vr. 37^a; Abdülkâdir-i Merâgî, *Maşkâşidü'l-elhân* (nşr. Takî Bîniş), Tahran 1977, s. 89; Hızır b. Abdullâh, *Kitâbü'l-Edvâr*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1728, vr. 36^a; Ali Şah b. Hacı Büke, *Muškâşidü'l-uşul*, Süleymaniye Ktp., Hâlis Efendi, nr. 2463, vr. 31^b, 76^b; Subhî Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1935, II, 1-5; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, İstanbul 1961, s. 215; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Müzikisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara 1983, s. 30; Özkan, *TMINU*, s. 561; H. Sâdeddin Arel, *Türk Müzikisi Nazariyatı Dersleri*, Ankara 1991, s. 65-72.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

İKÂB

(الغاب)

Kâfirlere ve ilâhî emirlere uymayan kimselere verilen ceza anlamında bir terim.

Sözlükte "bir şeyin arkasından gelmek, yerine geçmek" mânasına gelen akb kökünden türemiş bir kelime olup "yapılan kötü işlerin ardından gelen ceza" demektir. Terim olarak "ilâhî emirlere uymayanlara dünyada, âhirette veya her iki yerde verilen ceza" diye tanımlanabilir. İkâb Kur'an'da "ceza" anlamında kullanılan azap, be's, ricz gibi kelimelerle yakın anlamlı, imana ve sâlih amele mükâfat olarak verilen sevap ve ecirle de karşıt anlamlı bir terimdir.

On dokuz âyette yer alan ikâb kelimesi üç âyette yalın olarak, on üç yerde "şedîdü'l-ikâb", iki yerde "serîu'l-ikâb" ve bir yerde "zü ikâbin elîm" şeklinde geçer. Âyetlerde ikâbın bazan genel bir uyarı olduğuna işaret edilir, bazan da niteliği ve kimleri kapsadığı konusunda bilgi verilir. Müfessirler azabın şiddetli ve acıklı oluşunun sebebinin şöyle açıklamışlardır: İlahî emirler hem Allah'ın hem de yaratıkların hukukunu gözetmek amacı taşıdığından bunlara aykırı davranmak büyük bir suç teşkil eder. Bundan dolayı ilâhî adalet buyruklara uymayanlara hak ettikleri cezanın verilmesini gerektirir. Kur'an'ın bütünü dikkate alındığında günahkârları bağışlamaya yönelik âyetlerin daha çok olduğu, ancak inkâr yahut isyanda